

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 70 (2022), 1-16.

Geliş/Received: 30.06.2021

Kabul/Accepted: 06.04.2022

DOI: 10.46955/ankuayd.1100477

(Araştırma Makalesi/Research Article)

**VAKAYİ VE TERAKKİYÂT-I HAVAYİYE'DEN HAVA KUVVETLERİ DERGİSİ'NE
YÜZ YILLIK SEYİR (1917-2022)***
**A TRAVEL WHICH LASTS A CENTURY FROM VAKAYİ VE TERAKKİYÂT-I HAVAYİYE TO
AIR FORCES JOURNAL (1917-2022)**

MÜŞERREF AVCI**

ÖZ

Sürelî yayınlar, askerî tarihin en önemli yazılı kaynaklarından biridir. Köklü bir geçmişe sahip olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin muhtelif birlik ve kurumlarınca tarihî süreçte pek çok gazete ve dergi yayımlanmıştır. Askerî yayıncılık faaliyetlerinin en önemli temsilcilerinden biri de bugün Hava Kuvvetleri Komutanlığı tarafından "Hava Kuvvetleri Dergisi" adıyla çıkarılan sürelî yayındır. Bahse konu derginin nüvesini 1917 yılında yayımlanmaya başlamış olan "Vakayî ve Terakkiyât-ı Havaiyye" adlı risale oluşturmaktadır. Tarihi süreçte Askerî Hava Mecmuası, Askerî Hava Dergisi, Hava Dergisi, Hava Mecmuası ve Hava Kuvvetleri Dergisi isimlerini alan derginin benzer içerikle I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı (Millî Mücadele Dönemi) ve II. Dünya Savaşı gibi üç büyük savaş sırasında bazı kesintiler yaşanmış olmasına rağmen çıkarılmaya devam etmesi son derece kıymetlidir. Yine bu dergi, Geç Osmanlı Dönemi ile Cumhuriyet Dönemi arasında bir köprü olarak değerlendirilebilir.

Bu makalede; Türk havacılığının gelişiminde ve kurum kültürünün oluşumunda etkili olan Hava Kuvvetleri Dergisi'nin tarihçesi ve içeriği hakkında bilgi verilerek, Türk havacılık tarihi ve yayıncılık alanındaki çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

ABSTRACT

The periodicals are one of the most important written sources of military history. Many newspapers and magazines have been published in the process of history by various units and institutions of the Turkish Armed Forces, which has a deep-rooted history. One of the most important representatives of the military publishing activities today is the periodical published by the Air Force Command under the name of "Air Force Magazine". The core of the aforementioned journal is "Vakayî ve Terakkiyât-ı Havaiyye", which started to be published in 1917. In the historical process, the named of magazine as Military Air Periodical, Military Air Magazine, Air Magazine, Air Periodical and Air Force Magazine, it is remarkable to be published with similar content in the World War I, The War of Independence (National Struggle Period) and the World War II in spite of some interruptions. Again this magazine can be considered as a bridge between the Late Ottoman Period and the Republican Period. In this article; it is aimed to contribute to the studies in the field of Turkish aviation history and content by providing information about the history and publishing of the Air Force Magazine, which contributes to influential in the development of Turkish Aviation and the formation of culture of institution.

Anahtar Kelimeler: Askerî Dergi, Cumhuriyet Dönemi, Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Osmanlı Dönemi, Sürelî Yayın.

Keywords: Military Magazine, Ottoman Period, Periodical, Republican Period, Turkish Air Force.

* Bu makale Hava Kuvvetleri Dergisi'nin 389'uncu sayısında (2021) yayımlanan "Hava Kuvvetleri Dergisi Tarihçesi (1917-2021)" adlı makalenin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Dr., Araştırmacı-yazar, muserrefavci3@gmail.com, ORCID: [0000-0003-1782-6354](https://orcid.org/0000-0003-1782-6354).

Extended Abstract

Studies which are published periodically and characterized as periodicals like newspapers and journals (magazines) can be open to a wide geography and all parts of the society or can be limited to the use of their own personnel of public institutions that prepare periodicals. Many newspapers and magazines have been published in the process of history by various units and institutions of the Turkish Armed Forces, which has a deep-rooted history. One of the most important representatives of the military publishing activities today is the periodical published by the Air Force Command under the name of "Air Force Magazine". The core of the aforementioned journal is "Vakayi ve Terakkiyat-ı Havaiye", which started to be published in 1917.

It can be said that the magazine, which was started to be published monthly to share technical, operational and intelligence news, undertakes the task of sharing information about the developments in the field of aviation, the situation and capabilities of the enemy, troops and the opportunities they have with its own personnel. In the historical process, name changes happened to the name of magazine as Military Air Periodical, Military Air Magazine, Air Magazine, Air Periodical and Air Force Magazine, it is remarkable to be published with similar content in the World War I, The War of Independence (National Struggle Period) and the World War II in spite of some interruptions. However, the fact that it has continued its publication life for more than 100 years despite witnessing the great struggle and the financial difficulties experienced in war condition is also an indication of the importance given to the military publishing business and the foresightedness of the people dealing with this business.

In this article, historical method is used as a method which is referred in putting forth the past events/cases or in scrutinizing the relation of problematic with the past and archive research and literature review are used as data collection techniques. In this article; a periodical that can be considered as the memory of the Air Force command was introduced/analyzed. In this context, the articles were evaluated according to their subjects, and the data obtained by classifying the article according to the ranks were presented in tables.

As a result of the researches, with this article, it was revealed for the first time that the periodical which was started to be published in 1917 under the name of "Vakayi ve Terakkiyat-ı Havaiye", formed the core of today's Air Force Magazine. An important conclusion reached with this article is that the Turkish Air Force Command, which has reached its 110th year, has been on of the proofs that it has been following the developments in the field of aviation closely since the first years of its establishment, even during difficult periods such as war times.

Air Force Journal; it is valuable in terms of allowing the sharing of new information in the field of aviation among the personnel, spreading the corporate culture of the Air Force Command and allowing the personnel to share their personnel experiences with other personnel. As the personnel of Air Force Command follow the developments in the field of aviation and share their experiences and knowledge for the development of Turkish aviation, the Air Force Magazine will be a bridge that provides information in this way.

In this article; it is aimed to contribute to the studies in the field of Turkish aviation history by providing information about the history of the Air Force Magazine, which contributes to the development of Turkish Aviation and the the formation of culture of institution. It's expected that this article will contribute to reveal the roots of the Air Force Magazine and to take its deserved place in the literature.

Giriş

Hatıra, tecrübe ve mülahaza ilmi olarak tarif edilebilecek olan tarihin ana kaynakları; sözlü kaynaklar, yazılı, çizili, sesli ve görüntülü kaynaklar ve müzelik malzemeler veya kalıntılar şeklinde üç başlık altında tasnif edilebilir. Yazılı, çizili ve görüntülü kaynaklar içinde gazete ve dergilerden oluşan "*sürelî yayınlar*" önemli bir yer işgal etmektedir.¹ Matbaanın icat edilmesinden itibaren sürelî yayınlar, bilginin kitlelere ulaştırılması bakımından toplumların içinde buldukları durumdan haberdar olma ve zihni yapısını geliştirmede önemli bir rol oynamışlardır.

Osmanlı Devleti'nde 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile birlikte basın yayın hayatında önemli adımlar atılmıştır. Pek çok kitap basımının yanı sıra gazete ve dergi gibi sürelî yayınlar da çıkarılmaya başlanmıştır. Sürelî yayınlar, bilimsel nitelikte akademik çalışmalar amacıyla herkesin kullanımına açık olabileceği gibi kurumların

¹ Mübahat S.Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, Ankara: TTK Yayınları, 2014, 2-26.

bünyelerinde kendi amaçlarına yönelik olarak da yayımlanabilir.² Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda askerî reformların etkisiyle özellikle Batı dünyasında yaşanan askerî bilgi birikimi ve teknolojik gelişmelerin hızlı bir şekilde paylaşılması gerektiği düşüncesiyle askerî süreli yayınlar da çıkarılmaya başlanmıştır;³ böylece bilginin subay ve astsubay kadrosuna daha çabuk ulaşması amaçlanmıştır. Bir ordunun subaylarına hangi bilgiyi aktarmak istediği, resmî süreli yayınların muhtevassından tespit edilebilir.

Osmanlı Devleti'nde ilk resmi askerî gazete olarak Ceride-i Askerîyye sürekliliği ve içeriği bakımından önemlidir. İlk sayısı 16 Ocak 1864 yılında Harbiye-i Umumiyye Nezareti denetiminde çıkarılmaya başlamıştır.⁴ Modern ordu oluşturma vizyonu ile Osmanlı askerî yönetimi, Osmanlı subay ve askerinin değişen ve gelişen askerî bilgi ve gelişmelerden haberdar olması amacıyla Ceride-i Askerîyye gazetesini bir aracı olarak görmüşlerdir.⁵ Bahse konu gazetede askerlikle ilgili haberleri, yasa, yönetmelik, tüzük metinleri ve bilimsel yazılara yer verilmiştir. Gazetenin 1878 yılında yayımlanan 14. sayısından itibaren diğer yazılara yer kalmadığı gerekçesiyle bu tür yazıların gazeteye ek olarak kitapçık şeklinde verilmesi kararlaştırılmış ve bu kitapçıklar, "*Mecmua-i Fünun-i Askerîyye*" adıyla ayda bir gazete eki olarak çıkarılmaya başlanmıştır.⁶ Bahse konu gazete eki 1882 yılından itibaren "*Mecmua-i Askerîyye*" adıyla ayrı bir dergi olarak yayımlanmaya başlanmışsa da⁷ Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı Dönemi'nde yayın hayatına ara vermek zorunda kalmıştır.⁸ 1919 yılında Mecmua-i Askerîyye adıyla yeniden yayımlanmaya başlayan dergi, sonraki yıllarda Askerî Mecmua, Ordu Dergisi ve Silahlı Kuvvetler Dergisi adını alarak günümüze kadar ulaşmıştır.⁹

Askerî yayıncılık faaliyetlerinin en önemli temsilcilerinden biri de "*Vakayi ve Terakkiyât-ı Havâiyye*" adlı dergidir. Umur-ı Havâiyye Müfettişliği tarafından 1917 yılında çıkarılmaya başlanan dergi, zaman içerisinde Askerî Hava Mecmuası, Askerî Hava Dergisi, Hava Dergisi, Hava Mecmuası ve Hava Kuvvetleri Dergisi gibi adlar altında yayımlanmıştır.¹⁰ Bugünkü Hava Kuvvetleri Dergisi'nin nüvesini teşkil eden bahse konu derginin isim değişikliklerine rağmen benzer içerik ile yüz yılı aşkın bir süredir yayın hayatına devam etmiş olması dikkat çekicidir.

Türk havacılık tarihi ve yayıncılık alanındaki çalışmalara katkı sağlamak amacıyla Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Millî Kütüphane ve MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı (ATASE) Arşivi'nde bulunan verilerin değerlendirilmesiyle¹¹ hazırlanan bu çalışmada, bugün yayım hayatına Hava Kuvvetleri Dergisi adıyla devam eden askerî süreli yayın; yüz yıllık zaman zarfında almış olduğu isimler, yayım aralığı, içerik, hitap ettiği kitle, hazırlayan makam ve basımevi açısından incelenmiştir.

Vakayi ve Terakkiyât-ı Havâiyye

Osmanlı Devleti'nde havacılığın yerleşmesi için bir tayyare mektebi kurulmasının gerekli olduğu teklif edilmiş ve Harbiye Nezareti'ne bağlı Erkân-ı Harbiye-i Umumiyye Riyaseti'nin (Genelkurmay Başkanlığı) Kıtaat-ı Fenniye ve Mevâkı-i Müstahkeme Müfettişliği'ne gönderdiği 13 Ekim 1910 tarihli yazı ile Türk askerî havacılığının

² Ceride-i Mehâkim, Ceride-i Bahriyye, Ceride-i Askeriyye ve Ceride-i Tıbbiye-i Askeriyye gibi yayınlar bazı kurum ve kuruluşların kendi çalışanlarının ihtiyaçları doğrultusunda kendi bünyelerinde çıkarılan ilk örnekler arasında yer almaktadır. Ünal Çelik, *Ceride-i Askerîyye Gazetesinin Osmanlı Askerî Modernleşmesindeki Yeri ve 1878-1879 Yıllarındaki Yazıları*, Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2020, 12. Daha işlevsel ve daha profesyonel polisler yetiştirebilmek amacıyla 1913 yılında yayın hayatına başlayan Emniyet Teşkilatının ilk süreli yayını ise Polis Mecmuası'dır. Ayrıntılı bilgi için bk. Cüneyt Akdeniz, "Polis Mecmuası (1913-1928) Yazılarına Göre Osmanlı Devleti'nde Polis Teşkilatı", *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, 40/69 (2021), 366.

³ Çelik, *Ceride-i Askerîyye Gazetesinin...*, iv.

⁴ Ceride-i Askeriyye gazetesinin çıkış tarihi ile ilgili çeşitli bilgiler mevcuttur. Mahmut Sami Sert, derginin ilk çıkış tarihini 1864 olarak verirken Çelik, gazeteye abone olan subayların çeşitli nedenlerden dolayı aboneliklerinin silindiği belgelerine dayanarak gazetenin daha erken bir tarihte 1851 yılında çıkmış olabileceğini söylemektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mahmut Sami Sert, *Mecmua-i Fünun-i Askeriyye Dergisinin Analitik İncelenmesi (1882-1914)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2016, 18-19; Çelik, *Ceride-i Askerîyye Gazetesinin...*, 12.

⁵ Çelik, *Ceride-i Askerîyye Gazetesinin...*, iv.

⁶ Ayten Can Tunali, "Ceride-i Askeriyye'nin Tarih Araştırmalarındaki Yeri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXIV/37 (2005), 197-199.

⁷ Orhan Öcal, "Dergimizin Tarihçesi", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 221 (1967), 1-5.

⁸ Ceride-i Askeriyye gazetesinin, Sultan II. Abdülhamid Dönemi de dâhil olmak üzere kesintiye uğramadan varlığını 15 Kasım 1922 tarihine kadar sürdürmüş ve sonrasında yayın hayatından çekilmiştir. Çelik, *Ceride-i Askerîyye Gazetesinin...*, 17-18.

⁹ Sert, *Mecmua-i Fünun-i Askeriyye...*, 8-19.

¹⁰ Vakâyi ve Terakkiyât-ı Havâiyye 1917 ve 1923 yıllarındaki mevcut ilk sayı kapak sayfaları Ek-1'de, yeni adlarıyla basılan ilk sayılarına ait kapak sayfaları ise Ek-2'de sunulmuştur.

¹¹ Derginin Osmanlı Dönemi'nde yayımlanan bütün sayıları ile Cumhuriyet Dönemi'nde yayımlanan ilk 56 sayısı Osmanlıca (Eski Türkçe) olarak basılmıştır. Bahse konu sayıların değerlendirmeye alınan bölümleri günümüz Türkçesine çevrilerek, çalışmanın esasını oluşturmuştur.

kuruluş çalışmaları resmen başlatılmıştır. Bahse konu Riyasetin 2. Şubesi tarafından 1 Haziran 1911 tarihinde kurulan “*Tayyarecilik Komisyonu*” Türk ordusunda havacılığın nüvesini oluşturmuş ve sonraki yıllarda bu tarih, Hava Kuvvetleri Komutanlığı’nın kuruluş tarihi olarak kabul edilmiştir.¹²

Hava Kuvvetleri Komutanlığı’nın kuruluşundan çok kısa bir süre sonra “*Vakayi ve Terakkiyât-ı Havaiyye*” adlı bir risale yayın hayatına başlamış, zaman içerisinde çeşitli isim değişikliği yaşayarak günümüze kadar yayımlanmaya devam etmiştir.

1. Derginin Tarihçesi

1.1. Osmanlı Dönemi: Vakayi ve Terakkiyât-ı Havaiyye Risalesi

Hava Kuvvetleri Komutanlığı tarafından yayımlanan ilk süreli yayın “*Vakayi ve Terakkiyât-ı Havaiyye*” adlı risaledir. Adından da anlaşılacağı üzere bu süreli yayın, havacılıktaki gelişmeler ve olayların bildirildiği bir risale olarak yayın hayatına başlamıştır. Harf İnkılâbı öncesi olması nedeniyle Osmanlı Türkçesi (eski Türkçe) olarak hazırlanan risale, Umur-ı Havaiyye Müfettişliği tarafından çıkarılmıştır. 9, 10, 14 ve 17. sayıları elimizde mevcut bulunmakta olup, bizzat incelenmiştir. Ayrıca yapılan literatür taraması sırasında “*Birinci Dünya Harbi Cilt 9, Türk Hava Harekâtı*” adlı kitapta bahse konu risalenin 1, 2, 3, 9, 10, 11, 13, 14, 15 ve 17. sayılarından alıntılar yapıldığı tespit edilmiştir. Bahse konu kitaptan anlaşıldığı üzere risalenin ilk sayısının yayım tarihi Mayıs 1333 (1917)’dür. Yine kitapta yer alan sayılardan hareketle bahse konu risalenin Osmanlı Dönemi’nde en az 17 sayı olarak yayımlandığı çıkarımında bulunulabilir.¹³

“*Havacılık Tarihinde Türkler*” adlı eserde Vakayi ve Terakkiyât-ı Havaiyye adıyla yayın hayatına başlayan risalenin yayın amacı; teknik, harekât ve istihbarat haberlerini yaymak olarak gösterilmiştir.¹⁴ Bu cümleden hareketle risalenin havacılık alanında kaydedilen teknik gelişmeleri, düşman birliklerinin harekât durumu ile düşmana ait istihbari bilgilerin dost birliklere ulaştırılmasını sağlamak amacıyla yayımlanmaya başladığını söylemek mümkündür.

Aylık olarak yayımlanması planlanan risalenin, havacı personelin gelişimine katkı sağlamak üzere güncel olayları takip etmesi açısından önemli bir kaynak olduğu görülmektedir. Vakayi ve Terakkiyât-ı Havaiyye dünyada havacılıkla ilgili olarak yaşanan askerî bilgi birikimi ve teknolojiyi Osmanlı subay ve askerlerinin takip etmesi açısından son derece önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle, bahse konu risalenin Batı’daki havacılıkla ilgili bilgilerin Osmanlı coğrafyasında yayılması ve modern askerî bilgilerle donatılan subay ve askerler yetiştirilmesine katkı sağlanması amacıyla hazırlandığı değerlendirilmesinde bulunulabilir.

Bugüne kadar 17 sayısı tespit edilebilen risalenin elimizdeki son sayısı 1 Teşrinievvel 1334 (1 Ekim 1918) tarihli olan 17. sayısıdır. Şimdiye kadar yapılan saha ve içerik araştırmalarından; 1918-1923 yılları arasında risalenin yayın hayatına devam edip etmediğine ilişkin kesin veri bulunamamıştır.

1.2. 1923 Sonrası Dönem: Askerî Hava Mecmuası

30 Ağustos 1922 tarihinde Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi’nin kazanılması ve 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir’in Yunan işgalinden kurtuluşunu takiben 17 Eylül 1922 tarihli ve 261 sayılı Genelkurmay emri ile Kuva-yı Havaiyye Müfettişliği Karargâhı konuş değişikliği yaparak, İzmir Kordonboyu’nda bir binaya taşınmıştır. O dönemde Müfettişlik Karargâhında konuşlu 1. Şubenin görevleri; “*Hava sınıfının eğitimi, harekât ve seferberliği ile vazifeli olup Hava Dergisi’ni hazırlar ve Avrupa’daki gelişmeleri takip eder.*” şeklinde belirlenmiştir.¹⁵ O günlerde dört hava subayından oluşan bu şubenin Avrupa’daki gelişmeleri yakından takip ederek elde edilen bilgileri, bu risale vasıtasıyla Türk havacıları ile paylaştıkları görülmektedir.

Dergi, Millî Mücadele Dönemi sonrasında (1923 yılından itibaren), aynı adla fakat yayın numarası tekrar 1’den başlamak üzere yayımlanmaya devam etmiştir. Osmanlı Dönemi’nde Umur-ı Havaiyye Müfettişliği tarafından

¹² Mazlum Keyüsk, *Türk Havacılık Tarihi 1912-1914*, 1. Kitap, Eskişehir: Uçuş Okulları Basımevi, 1950, 15.

¹³ “Birinci Dünya Harbi Cilt 9, Türk Hava Harekâtı” adlı kitapta risale için kaynak olarak MSB Arşiv ve Askeri Tarih Daire Başkanlığı (ATASE) Arşivi gösterilmiştir. Hâlihazırda bu arşivdeki belgeler Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığına devredilme aşamasında olduğu için bizzat inceleme imkânı olmamıştır.

¹⁴ Yavuz Kansu, Sermet Şensöz, Yılmaz Öztuna, *Havacılık Tarihinde Türkler*, Cilt 1, Ankara: Hava Kuvvetleri Basım ve Neşriyat Müdürlüğü, 1971, 283.

¹⁵ Hulûsi Kaymaklı, *Havacılık Tarihinde Türkler*, Cilt 2, Ankara: Kültür Ofset, 1997, 88-89.

yayımlanan derginin, Millî Mücadele Dönemi sonrasında “*Kuva-yı Havaiyye Müfettişliği*” adını alan aynı birim tarafından hazırlandığı görülmektedir.¹⁶ 1923 yılında yeniden yayımlanmaya başlayan derginin 1 ve 2. sayılarına ulaşamadığından, aynı isimle yayımlanıp yayımlanmadığı hâlihazırda bilinmemektedir. Ancak elimizde mevcut olan 3-7. sayılarının yine “*Vakayi ve Terakkiyât-ı Havaiyye*” adıyla, aylık olarak çıkarıldığı görülmektedir. Dergi, Millî Mücadele Dönemi öncesinde olduğu gibi yine İzmir’de Nafiz Mustafa Matbaası’nda basılmıştır. Derginin 1340 (1924) tarihli 8. sayısının ise “*Askerî Hava Mecmuası*” adıyla çıktığı tespit edilmiştir.

Bu yeni dönemde derginin içeriği incelendiğinde ilk yıllardaki bütün sayılarda “*Ecnebi ve Türkiye Hava Haberleri*” başlıkları altında personele Türk ve dünyadaki havacılıkla ilgili haberlerin verildiği tespit edilmiştir. Yine bu ilk sayılarda; İtalya, Fransa, İngiltere ve Amerika’daki havacılık olayları hakkında personelin bilgilendirildiği, gece uçuşlarından, yabancı ülke hava kuvvetlerinin yapmış oldukları manevralardan, şehit düşen havacılardan bahsedildiği de görülmektedir. Diploma merasimi, rekorlar gibi haberlerin de yer aldığı dergide tayyare inşaatında teknik adıyla teknoloji alanlarında da makaleler yazıldığı içerik analizinden görülmüştür.

Anlaşıldığı üzere Askerî Hava Mecmuası’nı çıkaran makam, Vakayi ve Terakkiyât-ı Havaiyye Risalesi ile aynı yayının yeri ve yayınevini (matbaa) kullanmış ve içeriğini de aynı şekilde devam ettirmiştir. Her iki derginin adlarının aynı olmasının yanı sıra aynı makam tarafından çıkarılmaya devam etmesi ve içeriğinin benzer olması, Osmanlı Dönemi’nde yayımlanan önceki yayının devamı olduğu düşüncesini akla getirmektedir.

Yapılan içerik analizinde; derginin 11. sayısında okuyucularına bir hatırlatma yaparak “*Şimdiye kadar Vakayi ve Terakkiyât-ı Havaiyye namıyla intişar eden (adıyla neşredilen) mecmuamız ba’dema (bundan sonra) Askerî Hava Mecmuası namını almıştır.*” ifadesi ile iki dergi arasındaki bağ ortaya konulmuş ve Cumhuriyet Dönemi’nde yeni bir adla devam edildiği vurgulanmıştır.¹⁷

Mecmuanın yayının hayatına ilişkin diğer bir kaynak ise Hulûsi Kaymaklı’nın “*Havacılık Tarihinde Türkler*” adlı kitabında karşımıza çıkmaktadır. Bahse konu kitapta “*Havacılıkla İlgili Yayınlar*” başlığı altında; “*1923 yılı Mart ayında olaylar ve havacılıktaki gelişmeler adlı derginin ilk nüshası basıldı. Ayda bir defa yayımlanan dergi, kesintisiz olarak çıkarıldı. Şimdiki adı (Askerî Hava Dergisi’dir)*”¹⁸ bilgisi yer almaktadır.

Askerî Hava Mecmuası’nın elimizde mevcut olan 3. sayısının Mayıs 1923 tarihinde basıldığı göz önüne alındığında elimizde bulunmayan 1. sayının eserde de belirtildiği üzere 1923 yılı Mart ayına, 2. sayının ise 1923 yılı Nisan ayına ait olabileceği değerlendirilmektedir.¹⁹

Şimdiye kadar yapılan araştırmalardan tespit edildiği üzere; Hava Kuvvetleri Komutanlığı’nın süreli yayının geleneğinin temellerinin 1917 yılında Vakayi ve Terakkiyât-ı Havaiyye Risalesi ile atıldığı ve Cumhuriyet Dönemi’nden itibaren de Askerî Hava Mecmuası adıyla yayının hayatına devam ettiği görülmektedir.

¹⁶ Osmanlı Devleti’nde 1918 yılı teşkilat yapısı incelendiğinde Harbiye Nezareti altında Umur-ı Havaiyye Müfettişliği adı ile bir müfettişlik bulunurken 1919 yılından itibaren teşkilat yapısında bu müfettişliğin Kuva-yı Havaiyye Müfettişliği adını aldığı görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mazlum Keyüsk, *Türk Havacılık Tarihi 1917-1918*, 2. Kitap 2. Cilt, Eskişehir: Uçuş Okulları Basımevi, 1951, 269; Sıtkı Tanman, *Türk Havacılık Tarihi İstiklâl Harbi 1918-1923*, 2. Cilt 2. Kitap, Eskişehir: Hava Basımevi, 1953, 12. TBMM açıldıktan sonra tüm sivil ve askerî kuruluşlar yeni idari teşkilatlanma çatısı altında yeniden yapılanmaya girmişlerdir. Askerî kuruluşlar içinse en üst makam Müdafaa-i Milliye Vekâleti (MSB)’dir. O güne kadar İstanbul’da Kuva-yı Havaiyye Şubesine bağlı olan hava birlikleri yeni yapılanma içerisine girmişlerdir. Bu kapsamda Ankara’da MSB’nin Harbiye Dairesine bağlı olarak Umûr-ı Havaiyye (Havacılık İşleri) Şubesi kurulmuştur. 13 Haziran 1920 tarihli teşkilat düzenlemesi ile Konya Tayyare İstasyonu’nun Eskişehir’e taşınması emredilmiş; ancak Batı cephesinde Yunanların İnönü mevkiilerindeki taarruz hareketleri sonucu Eskişehir’in tehlike altında olacağı düşünülerek Konya Tayyare İstasyonu yerinde kalmıştır. Bu arada Kuva-yı Havaiyye Şubesi de Genel Müdürlük haline getirilerek Kuva-yı Havaiyye Genel Müdürlüğü adıyla Konya’da yerleşmiştir. Böylece 1920-1921 yıllarında yeniden teşkilatlanma sürecine giren Hava Kuvvetlerinde Ankara, Eskişehir ve son olarak Konya’da olmak üzere “*Kuva-yı Havaiyye Müdüriyet-i Umumiyesi*” teşkil edilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Ajun Kurter, *Türk Hava Kuvvetleri Tarihi*, Cilt 5, Ankara: Hava Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 2009, 445-446.

¹⁷ Cumhuriyet Dönemi’nde Askerî Hava Mecmuası’nın Osmanlı Dönemi’nde yayımlanan Vakayi ve Terakkiyât-ı Havaiyye Risalesi’nin devamı olarak çıkarıldığı bir göstergesi olan 11. sayısının ve iç kapağı Ek-3’te gösterilmiştir.

¹⁸ Kaymaklı, *Havacılık Tarihinde Türkler*, 169.

¹⁹ Derginin Latin harflerine geçtikten sonra basılan sayılarının bazılarında “*tesis tarihi*” olarak 1338 (1922) tarihi verilmiştir. Ancak yapılan incelemelerde tesis tarihi ile yayının yılı ve sene bilgilerinin tutarlı olmadığı tespit edilmiştir. Örneğin, derginin 1935 yılı 110. sayı kapağında “*Tesis Tarihi: 1338 (1922), Sene: 12*” denilmiştir. Bu sayısal verilere dayanarak ilk senesinin 1923 olması gerekirken tesis tarihinin 1922 yılına ait olduğu bilgisinin de aynı sayfada belirtilmesi, bu bilginin sehven verildiği kanaatini oluşturmaktadır. Yine 1929 yılındaki “*Tesis Tarihi: 1338 (1922), Sene: 5*” ifadesi, bu defa da ilk sayının 1924 yılına tekbül etmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda derginin bazı sayılarında yaşanan bu sayısal karmaşa nedeniyle ilk sayısına dair 1338 yılını esas almak uygun bulunmamaktadır.

2. Derginin Zaman İçinde Almış Olduğu Adlar, Yayım Aralığı, Konu, Hitap Ettiği Kitle, Hazırlayan Makam ve Basımevi Bakımından Tasnifi

Yüz yılı aşkın bir süredir yayımlanmakta olan Hava Kuvvetleri Dergisi'nin, zaman içinde isim, yayım aralığı, konu çeşitliliği, hitap ettiği kitle, hazırlayan makam ve basımevi açısından değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir. Bu çalışmada dergi, bu açılardan tasnif edilmiş ve elde edilen bulgular değerlendirilip yorumlanmıştır.

2.1. Derginin Zaman İçinde Almış Olduğu Adlar ve Yayım Aralığı Bakımından Tasnifi

Osmanlı Dönemi'nde "*Vakayi ve Terakkiyât-ı Havaiyye Risalesi*" adıyla Mayıs 1333 (1917) tarihinde aylık olarak yayımlanmaya başlanan derginin bu dönemde toplam 17 sayı yayınlandığı tespit edilmiştir.

1923 yılında aynı adla fakat "1" numaralı sayı ile yayın hayatına dönen Vakayi ve Terakkiyât-ı Havaiyye Mecmuası, 1924 yılındaki 8. sayıdan itibaren "*Askerî Hava Mecmuası*" adıyla yeniden yayımlanmaya başlamıştır. 1924-1949 yılları arasında 152. sayısına kadar da aynı adla yayımlanmaya devam etmiştir. 1949-1952 yılları arasında 153. sayıdan 168. sayıya kadar "*Askerî Hava Dergisi*" adını almıştır. 1953 tarihli 169. sayısından 1956 yılındaki 185. sayısına kadar "*Hava Dergisi*", 1957 yılında 185-188. sayılar olmak üzere üç sayı ise "*Hava Mecmuası*" adıyla çıkarılmıştır. Bir yıllık bu isim değişikliğinden sonra 1958-1971 yıllarında tekrar "*Hava Dergisi*" adını almış, 1972 yılından günümüze kadar ise "*Hava Kuvvetleri Dergisi*" adıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Derginin süreç içerisinde aldığı isimler Tablo 1'de sunulmuştur.

S.NO.	SAYI	YIL	SÜRELİ YAYIN ADI
1	1-17	1917-1918	Vakayi ve Terakkiyât-ı Havaiyye Risalesi
2	1-7	1923-1924	Vakayi ve Terakkiyât-ı Havaiyye Mecmuası
3	8-152	1924-1948	Askerî Hava Mecmuası
4	153-168	1949-1952	Askerî Hava Dergisi
5	169-184	1953-1956	Hava Dergisi
6	185-188	1957	Hava Mecmuası
7	189-243	1958-1971	Hava Dergisi
8	244-391	1972-2022	Hava Kuvvetleri Dergisi

Tablo 1: Derginin Süreç İçerisinde Aldığı İsimler Bakımından Tasnifi

Derginin yayım sıklığına ilişkin yapılan araştırmada; ilk sayılarında aylık olarak basıldığı belirtilmiş olmasına rağmen 3. sayının Mayıs 1339 (1923), 4. sayının ise Temmuz 1339'a (1923) ait olduğu görülmüştür. Buradan hareketle derginin aylık olarak düzenli basılmadığı söylenebilir. Derginin 1928'den 1930'a kadarki dönemde bazı aylara ait sayıların ikili, üçlü veya dördü olarak bir arada basıldığı da görülmektedir. 2013 ve 2014 yıllarında ise yılda tek sayı olarak yayımlanmıştır. Günümüzde ise dört ayda bir olmak üzere yılda üç defa düzenli olarak basılmaya devam etmektedir.

Derginin özel sayılarına ilişkin bir analiz yapıldığında ise 1957'nin Mayıs ayındaki 186. sayının NATO ile TSK arasındaki iş birliği kapsamında "*NATO Fevkalade Sayısı*", 1964'ün Aralık ayındaki 216. sayının "*Cengiz TOPEL'in şahsında bulunduğu aziz şehitlerinin hatırasını, bir defa da bu yolda anmayı ve ölmezliğe eristirme gayretini bir vatan vazifesi olarak mütalaa etmektedir.*" diyerek "*Cengiz TOPEL Özel Sayısı*" olarak çıkarıldığı görülür. Ayrıca Hava Kuvvetleri Komutanlığının 90, 100 ve 110. yıl kuruluş yıldönümleri kapsamında Haziran 2001 tarihindeki 338. sayı "*Hava Kuvvetlerinin Kuruluşunun 90'uncü Yılı Özel Sayısı*" ve 2011 yılındaki 367. sayı "*Türk Hava Kuvvetleri 100'uncü Yıl Özel Sayısı*" adlarıyla özel sayılar olarak çıkarılmıştır. Yine 100. yıl özel sayısı İngilizce olarak da yayımlanmıştır. 2021 yılı Haziran ayında yayımlanan 389. sayı ise 2021 yılının Hava Kuvvetleri Komutanlığının kuruluşunun 110. yılı olması nedeniyle "*110'uncü Yıl Özel Sayısı*" olarak çıkarılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde yeniden çıkarılmaya başlanan 1923 yılındaki 3. sayısından 26. sayısına kadar incelendiğinde mecmuanın, Kuva-yı Havaiyye Müfettişliği tarafından çıkarıldığı tespit edilmiştir. Bu makamın, 1926 yılına gelindiğinde Hava Kuvvetleri Müfettişliğine bağlı Neşriyat Şubesi olduğunu görmekteyiz. Ancak yine bu yıllarda İstanbul Beyoğlu'nda Askerî Hava Mecmuası Müdürlüğü'nün varlığı ve dergi ile alakalı idari işler için bu Müdürlüğe müracaat edilmesinin istendiği dergi içerik analizinde tespit edilmiştir.

Tablo 2'deki verilerden de anlaşılacağı üzere çeşitli yıllarda farklı makamlar tarafından çıkarılan dergiyi genel itibarıyla son 50 yıldır çıkarın makamın Hava Kuvvetleri Personel Başkanlığı ve hiyerarşik yapıda onun organik bağılı olan Merkez Daire Başkanlığı'nın olduğu dikkati çekmektedir. Ancak özel sayıların ya tek tek ya da ortak olarak Hava Kuvvetleri Komutanlığı Genel Sekreterliği ile Personel Başkanlığı tarafından çıkarıldığı ayrıca görülmüştür.

S.NO.	SAYI	YIL	ÇIKARAN MAKAM
1	1-17	1917-1918	Umur-ı Havaiyye Müfettişliği
2	1-26	1923-1926	Kuva-yı Havaiyye Müfettişliği
3	27-50	1926-1928	Hava Kuvvetleri Müfettişliği
4	51-108	1928-1935	Hava Mektebi Kumandanlığı
5	109-169	1935-1953	Hava Okulu/Okulları Komutanlığı
6	170-184	1953-1956	Bilinmiyor.
7	185-188	1957	Hava Kuvvetleri Komutanlığı
8	189-214	1958-1964	Hv.K.K.lığı Merkez Grup Başkanlığı
9	215-216	1964	Hv.K.K.lığı Genel Sekreterliği
10	217-334	1965-2000	Hv.K.K.lığı Merkez Daire Başkanlığı
11	335-366	2000-2010	Hv.K.K.lığı Personel Başkanlığı
12	367	2011	Hv.K.K.lığı Personel Başkanlığı, Hv.K.K.lığı Genel Sekreterliği
13	368-391	2012-2022	Hv.K.K.lığı Merkez Daire Başkanlığı

Tablo 2: Yıllara Sâri Olarak Dergiyi Çıkarın Makamların Listesi

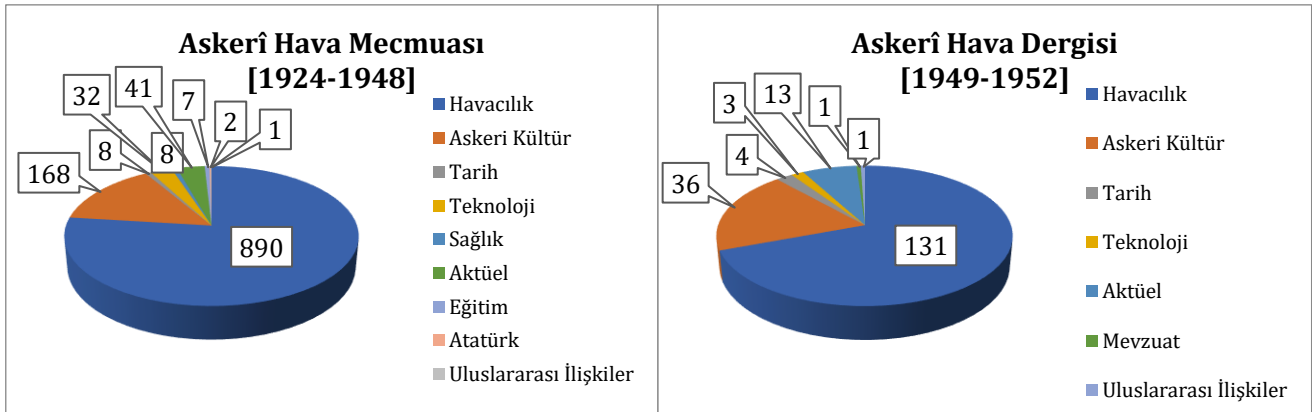
2.2. Derginin, Ele Alınan Konular Açısından Tasnifi

Askerî Hava Mecmuası'nın Cumhuriyet Dönemi'nde çıkarılan 8. sayısının ilk sayfasında "Mahrem: İşbu risale son derece mahrem tutulacak ve her sene nihayetinde formalar numara sırası ile teclid edilecektir (ciltlenecektir)." ifadesinin yer alması, o tarihte "bilmesi gereken prensibi"ne riayet edilerek dağıtıldığını ve sınırlı sayıda kullanıcının ulaşımına imkân tanındığını göstermektedir.

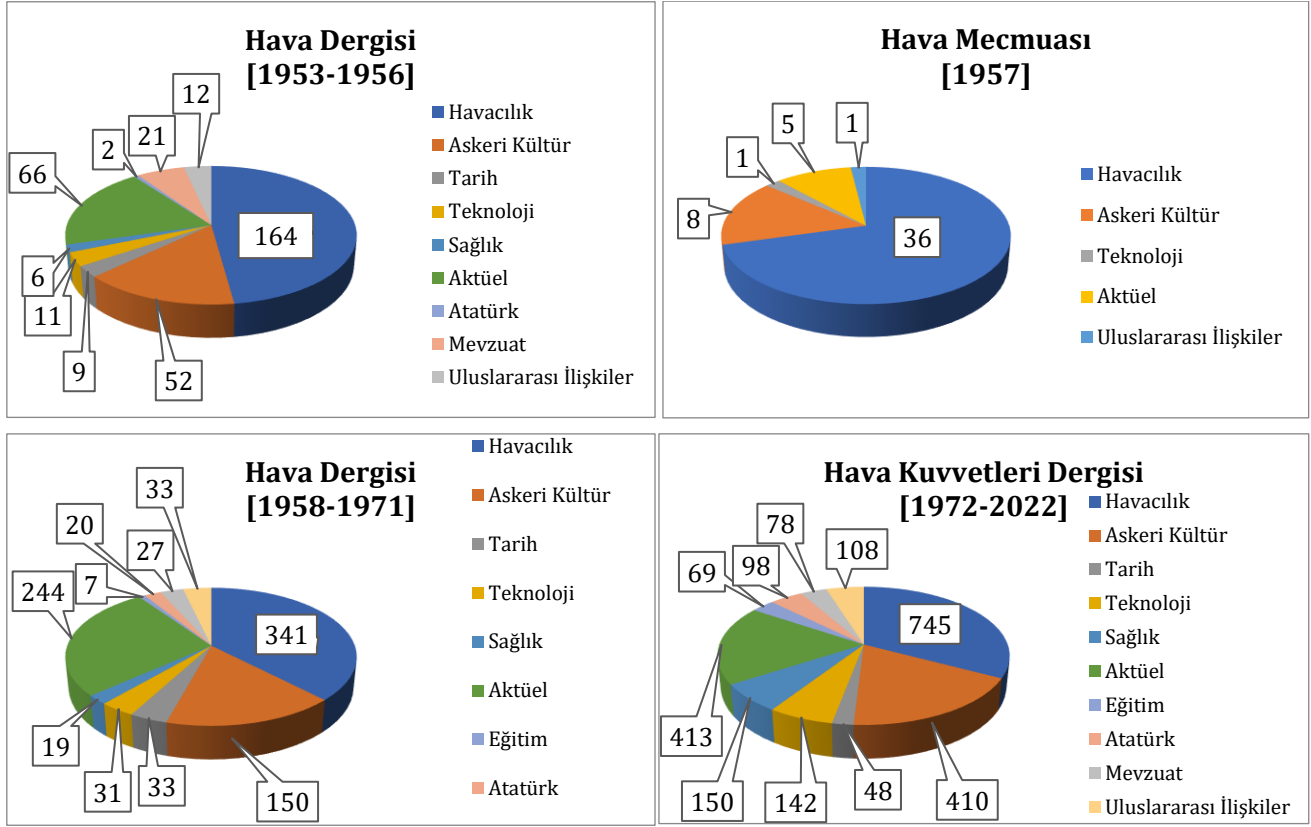
Derginin Osmanlı Döneminde Osmanlıca (Eski Türkçe) yayımlanan ilk sayıları incelendiğinde havacılıkla alakalı konular (1 aylık tayyare vukuatı-kaza olay raporları), yurtdışındaki tayyarecilik olayları ve yeni teknolojilere dair gelişmeleri (tek kişilik deniz harp tayyaresi, nişangâh dürbünü vb.) kapsadığı görülmektedir. Derginin o dönemdeki sayılarının içeriğine bakıldığında; havacılıkla ilgili konuların ön plana çıktığı ve gerek Türk gerekse ecnebi/düşman kuvvetlere ait hava haberlerinin aylık olarak toplanarak, kronolojik bir sırayla yayımlandığı görülmektedir. Derginin son sayfaları ise başarılı havacı personele verilen takdir belgeleri ile şehit olan personelin haberlerine ayrılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği bir dönemde dahi havacılıkla ilgili gelişmelerin ve savaşın seyrine dair olayların aylık olarak derlenerek, personelin istifadesine sunulması Türk havacılığının gelişimi adına takdire şayan bir tutumdur.

Ülkenin içinde bulunduğu ağır şartlar nedeniyle I. Dünya Savaşı sonrasında yayım hayatına ara veren dergi Cumhuriyet Dönemi'nde (1923 yılında) yeniden yayımlanmaya başlamıştır. Bugüne kadar yayımlanmış olan 5 bin civarındaki makale/yazının 2 bin 307 adedinin, başka bir ifadeyle yaklaşık yarısının havacılığı konu almış olmasından hareketle,²⁰ defalarca isim değişikliği yaşamış olmasına (halihazırda kullanılmakta olan ismi, derginin yedinci ismidir), Hava Kuvvetleri Komutanlığı çatısı altında dergiyi çıkaran makamın bir çok kez değişmesine (1953-1956 yılları arasında çıkaran makam belirtilmemekle ve bazı makamlar bu sorumluluğu birden çok kez üstlenmiş olmakla birlikte, toplam on yedi kez değişim yaşanmıştır) derginin içeriğini her daim havacılık ağırlıklı çalışmaların oluşturduğu ve şartlar ne olursa olsun adına ve yayım politikasına uygun bir içerikle yayımlanmaya devam ettiğini söylemek mümkündür.

Aşağıda sunulan Tablo 3'te görüleceği üzere, dergide yer verilen makalelerin konu çeşitliliği yıllara sâri olarak hızlı bir şekilde artmıştır. Özellikle 1950'lerden sonra havacılık konusunun yanı sıra askeri kültür, sağlık, teknoloji, tarih alanlarındaki yazılar ile şiir, bulmaca, fıkra gibi aktüel konuların arttığı gözlemlenmektedir. Yine önceki yıllarda İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya gibi ülkelerde yaşanan havacılıkla ilgili gelişmeleri konu alan çeviri ağırlıklı makalelerin yerini, bu dönemde, personelin farklı kaynaklardan derlediği çalışmalardan bizzat oluşturduğu makalelerin almaya başladığı görülmektedir. Dikkat çekici bir unsur da derginin güncel gelişmeleri yakından takip etmesi ve içeriğinin bu gelişmeler doğrultusunda hazırlanmasıdır. Örneğin 1945 yılından sonra II. Dünya Savaşı ve atom bombası, 1951 yılından itibaren Kore Savaşı, 1973 yılından itibaren Arap-İsrail Savaşı'nı konu alan makalelerin ağırlık kazandığı görülmektedir. Yine dergide, televizyonun yaygınlaşmaya başladığı 1940'lı yıllarda görüntü teknolojisi, bilgisayarların yeni yeni görülmeye başladığı 1970'li yıllarda ise bilgisayarlarla ilgili teknolojik konuların işlendiği görülmektedir.

²⁰ Bu çalışmada, yüz yıllık seyrinde dergide yayımlanmış olan makaleler tasnif edilirken; havacılık tarihini ve havacı personelin sağlığını konu alan çalışmalar ile havacılıkla ilgili teknolojik bilgiler "havacılık" başlığı altında toplanırken; toplum sağlığı, tarih, teknoloji gibi toplumun tüm kesimlerine hitap eden konular ayrı kategoride değerlendirilmiştir.

Tablo 3: Derginin, Ele Alınan Konular Açısından Tasnifi

Özetle, derginin ilk yıllarında, çıkarılma amacına uygun olarak havacılıkla ilgili makalelere yer verildiği, yüz yılı aşkın sürede kapsamının genişleyip, konu çeşitliliği kazandırılmış olmasına rağmen havacılık konusunun diğer konulara oranla ağırlığını koruduğu ve böylece derginin her şart altında ilk çıkarılma amacını muhafaza ettiği değerlendirilmesinde bulunulabilir.

Konu içeriğinden hareketle çıkarımda bulunulabilecek son bir husus da Hava Kuvvetleri Dergisi'nin aynı zamanda bir bülten görevi üstlenmiş olmasıdır. Hava Kuvvetleri Komutanlığı Karargâhı tarafından bahse konu dergi vasıtasıyla; terfi töreni, anma, duyuru, tanıtım gibi havacılıkla ilgili genel bilgiler yurdun dört bir yanındaki personeline düzenli aralıklarla ulaştırılmaktadır.

2.3. Derginin Hitap Ettiği Kitle Açısından Tasnif Edilmesi

Silahlı Kuvvetlerde görev yapan personeli genel itibarıyla; subay, istisnai memur, astsubay, sivil memur, askeri öğrenci, uzman erbaş, erbaş ve er olarak sınıflandırmak mümkündür. Yakın zamanda bunlara sözleşmeli erbaş/erler de eklenmiştir.

Soyadı Kanunu öncesindeki yazılarda personelin yalnızca unvan ve isminin yazılıyor olması nedeniyle kimliklerinin tespitinde kimi zaman küçük problemler yaşanmakla birlikte, Hava Kuvvetleri Dergisi'nin ilk sayılarından itibaren dergiye makale/yazı gönderen ve çeviri yapan grup içinde subayların ağırlıklı olduğu görülmektedir. Subayların gönderdiği yazılar kendi içinde ayrı bir tasnife tabi tutulduğunda ise çeviri türünden yazılar ve makalelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Çeviri yazıların yoğunluğu, dönemin kadro/kuruluş yapısıyla ilintilendirilebilir. Nitekim Kuva-yı Havaiyye Müfettişlik Karargâhı'nın 1922 yılındaki teşkilat şeması incelendiğinde 1. Şube bünyesinde Avrupa'daki gelişmeleri takip ederek, çeviriler yapan ve yaptıkları bu çevirileri dergide yayımlayan dört kişilik bir subay kadrosunun bulunduğu görülecektir.²¹

Dergiye yazı gönderen grubun içinde subaylardan sonraki en büyük kitle sivil personeldir. Ancak özellikle ilk yıllarda sadece isim yazılıp, unvan belirtilmediği için bu grubun kurumun kendi çalışanı mı, yoksa dış kaynaklı mı olduğu anlaşılabilir. Dergide özellikle 1950'li yıllardan itibaren akademik unvana sahip kurum dışı

²¹ Konu hakkında detaylı bilgi için bk. Kaymaklı, *Havacılık Tarihinde Türkler*, 89.

sivillerin yazılarına rastlanılmaktadır. Sivil personelin gönderdiği yazılar kendi içinde bir tasnife tabi tutulduğunda çevirilerin ön plana çıktığı görülmektedir.

Sayısı subay ve sivil personele nazaran daha az olmakla birlikte astsubay, askeri öğrenci, uzman erbaşlar ile erbaş ve erlerin de dergiye kayıtsız kalmadıkları net bir şekilde söylenebilir. Astsubayların katkıları, özellikle meslek hayatları sırasında edindikleri kıymetli tecrübelerin, kurumun diğer personeline de aktarılması şeklindedir. Askerî öğrenci, uzman erbaş, erbaş ve erlerin ise genellikle şiir gibi aktüel konularda katkı sağladıkları gözlemlenmektedir.

Dergide, 2000’li yıllardan itibaren özellikle akademik unvana sahip kurum personelinin yazıları yoğunluk kazanmakla birlikte, akademik unvana sahip kurum dışı sivil personel ile şehit ailelerinin yazı/şiirlerine de yer verilmektedir.

2.4. Dergiyi Basan Matbaa (Basımevi) Bakımından Tasnifi

Hava Kuvvetleri Komutanlığı’nın ilk kuruluş ve teşkilatlanması, Osmanlı Devleti’nin başkenti İstanbul’da gerçekleşmiştir. 1921 yılında Sakarya Meydan Muharebesi’ne kadar dağınık hâlde bulunan Hava Kuvvetleri Karargâhı, 1921 yılından Millî Mücadele Dönemi sonuna kadar Konya’da yer almıştır. Karargâh, Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi’nin kazanılmasından sonra 17 Eylül 1922 yılında İzmir’e, Haziran 1925’te ise Eskişehir’e nakledilmiştir. 1928 yılında Hava Müsteşarlığı Karargâhı, Ankara’ya taşınmıştır.²² Hava Kuvvetleri Komutanlığı’nda yaşanan yerleşke değişikliklerine göre Tablo 4’te belirtildiği üzere Hava Kuvvetleri Dergisi’nin yayın yerlerinin de yerleşke ile aynı doğrultuda değiştiği görülecektir.

S.NO.	SAYI	YIL	MATBAA (BASİMEVİ)	BASIM YERİ
1	1-17	1917-1918	Bilinmiyor	Bilinmiyor
2	1-2	1923	Bilinmiyor	Bilinmiyor
3	3-4	1923	Garp Cephesi Matbaası	İzmir
4	5-6	1923-1924	Teşebbüs Matbaası	İstanbul
5	7-10	1924	Nafiz Mustafa Matbaası	İzmir
6	12-14	1924-1925	Marifet Matbaası	İzmir
7	15-16	1925	Cumhuriyet Matbaası	İstanbul
8	17-19	1925	Bilgi Matbaası	İzmir
9	20-27	1926	Yeni Matbaa	İstanbul
10	28-29	1926	Matbaa-i Amire	İstanbul
11	30	1926	Millî Matbaa	İstanbul
12	31-35	1926	Hüsn-i Tabiat Matbaası	İstanbul
13	37-38	1927	İstikamet Matbaası	Eskişehir

²² Kaymaklı, *Havacılık Tarihinde Türkler*, 156-167.

14	39-57	1927-1928	Hamid Matbaası	İstanbul
15	58-107	1928-1935	Hv.Mkt. (Mektebi) Matbaası	Eskişehir
16	108-134	1935-1941	(Eskişehir) Hava Okulu Basımevi	Eskişehir
17	135-152	1942-1948	Eskişehir Hava Okulları Matbaası	Eskişehir
18	153-156	1949	Hava (Okulu) Basımevi	Eskişehir
19	157-159	1950	Uçuş Okulları Basımevi	Eskişehir
20	160-176	1950-1954	Hava Basımevi	Eskişehir
21	177-184	1955-1956	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş
22	185-188	1957	Yeni Desen Matbaası	Ankara
23	189-223	1958-1966	Hava (Kuvvetleri) Basımevi	Eskişehir
24	224-229	1966-1968	Hv.K.K.Karargâh Teksirhanesi	Etimesgut/Ankara
25	230-391	1968-2022	Hava Basımevi (ve Neşriyat) Müdürlüğü/Komutanlığı	Etimesgut/Ankara

Tablo 4: Derginin, Çıkaran Matbaalar (Basımevleri) Bakımından Tasnifi

Vakayı ve Terakkiyât-ı Havaiyye Risalesi'nin ilk basımlarının yapıldığı 1917-1918 yıllarında basımevi ve basım yeri hakkında bilgi verilmemiş, Karargâh personeli için çıkarıldığı belirtilmiştir. Hava Kuvvetleri Karargâhı, 1922 yılında İzmir'e taşındıktan sonra 1923 yılında ikinci defa yayın hayatına başlayan Vakayı ve Terakkiyât-ı Havaiyye Mecmuası'nın elimizde mevcut ilk sayıları olarak 3 ve 4. sayılarının da İzmir'de Garp Cephesi Matbaası tarafından basıldığı görülmektedir. İzmir'de Nafiz Mustafa Matbaasında basılan 7. sayısı ile derginin isim değişikliği sonrasındaki 8. sayısının aynı yerde basılması da yine Askerî Hava Mecmuası'nın, Vakayı ve Terakkiyât-ı Havaiyye Risalesi'nin devamı olduğuna bir kanıt olarak gösterilebilir.

Kuva-yı Havaiyye Müfettişliği'nin 1925 yılında Eskişehir'e nakli sonrasında elimizdeki mevcut sayılar incelendiğinde özellikle 1928 yılına kadar çıkarılan sayılarda, derginin çıkarıldığı İzmir, İstanbul ve Eskişehir'deki sivil matbaaların kullanılmış olması dikkat çekicidir. Sadece 1926 yılındaki sayıların dört ayrı matbaa tarafından basılması ilginçtir. Derginin ilk sayıları incelendiğinde dış/iç kapağında yer alan basımevi ve basım yeri bilgilerine göre 1928 yılına gelinceye kadar derginin İstanbul'da basılmış olmasında Askerî Hava Mecmuası Müdürlüğü'nün İstanbul Beyoğlu'nda bulunmasından kaynaklanmış olabileceği değerlendirilebilir.²³ Ancak 1928 yılından itibaren derginin basım işleri, Eskişehir'de kendi matbaası olan Hava Okulu

²³ Cumhuriyet Dönemi'nde çıkarılan Vakayı ve Terakkiyât-ı Havaiyye Mecmuası ile Askerî Hava Mecmuası'nın İstanbul'da basılmış olan sayılarının dış/iç kapak sayfaları incelendiğinde bazı sayılarda basan makam ve yer olarak "İstanbul Beyoğlu'nda Askerî Hava Mecmuası Müdürlüğü'nün varlığı ve dergi ile alakalı idari işler için bu Müdürlüğe müracaat edilmesinin istendiği" dergi içerik analizinde tespit edilmiştir. Bk. Askerî Hava Mecmuası'nın 31. sayısı.

Matbaası tarafından yapılmaya başlanmıştır. Burada dikkat çeken husus ise 1928 yılında Hava Kuvvetleri Komutanlığı Karargâh binasının Ankara'ya taşınmış olmasına rağmen 1966 yılına kadar Eskişehir'de bulunan Hava Okullarının Basımevi'nde derginin basım işlerinin devam etmiş olmasıdır. Bu tarihten günümüze kadar ise derginin basım işlerini; Ankara'da önce adı Hava Kuvvetleri Komutanlığı Karargâh Teksirhanesi, Hava Basımevi Müdürlüğü ve en son olarak Hava Basımevi ve Neşriyat Komutanlığı olan birim üstlenmiştir.

3. Derginin Bugünkü Durumu

Yayın hayatına başladığı ilk yıllardaki amacı Türkiye ve Avrupa'daki havacılıkla ilgili olaylar ile havacılıkta yaşanan gelişmeleri takip etmek olarak gösterilen Hava Kuvvetleri Dergisi'nin bugünkü amacı; Hava Kuvvetleri personelinin başta havacılık olmak üzere, askerî, tarihî, edebî, teknik, ekonomik, kültürel, bilimsel ve güncel konularda bilgilerini artırmak, personelin yenilikleri yakından takip etmesini ve kendi görüş, tespit ve deneyimlerini Hava Kuvvetleri ailesinin diğer mensuplarıyla paylaşmalarını sağlamaktır. Hava Kuvvetleri Komutanlığı kurumsal yapısı gereği teknolojiyi takip etmekte ve gelişmelerden personelinin bilgilendirmektedir. Derginin içerik analizi yapıldığında ilk sayılarından itibaren kurumun bu amacını en iyi şekilde gerçekleştirdiği görülmektedir.

Günümüzde Hava Kuvvetleri Komutanlığı adına Merkez Daire Başkanlığı tarafından dört ayda bir (Şubat, Haziran, Ekim) yayımlanan dergide; askerî, bilimsel ve teknik konularda yazılmış makaleler, edebî yazılar, aktüalite ve çeviriler yer almaktadır 2022 yılı Şubat ayında 391. sayısına ulaşan dergide, yayım hayatına başladığı tarihten bugüne kadar farklı konularda kaleme alınmış yaklaşık 5.000 yazı yayımlanmıştır. Dergi, Hava Kuvvetleri Basımevi'nde basılarak çoğaltıldığı gibi İtranet sayfasında elektronik olarak da yayımlanmaktadır. Başlangıçta hedef kitle olarak yalnızca Hava Kuvvetleri Komutanlığı personeli belirlenmiş olmasına rağmen, gelişen teknolojiyle birlikte derginin dijital ortamda da yayımlanmaya başlanması ve Millî Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi gibi kütüphaneler ile bakanlıklar ve kamu kurumlarına düzenli olarak gönderilmesiyle, eskisine nazaran çok daha geniş bir askeri ve sivil kitlenin istifade etmesi sağlanmıştır.

Sonuç

Tarihin yazılanlardan okunması ile anlatılanlar üzerinden yorumlanması arasındaki farkı ortaya koyan somut delillerden olan süreli yayınların, uzun yıllar varlığını devam ettirebilmesi, kültürel gelişmişliğin bir sembolüdür. Bu nedenle; kurumsallaşmanın ve köklü bir tarihin göstergesi olarak ortaya çıkan süreli yayınlar, bizlere, bunları çıkaran makamların gelişmelerine ilişkin birçok veri sunmaktadır. İlk yayımlandığı tarihten itibaren havacılık alanında yerli ve yabancı kaynaklı gelişmeleri, teknolojik ilerlemeleri, Batı basınında yayımlanan ve Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren askerî ve siyasi hususları takip edip, personelinin bilgilendirmesi, derginin önemini ortaya koymaktadır. Millî Mücadele Dönemi'nin zor zamanlarında dahi derginin yayımlanması ve Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren yayım hayatına kesintisiz olarak yaklaşık yüz yıldır devam etmesi; derginin ayrıcalıklı bir yere sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu kadar ayrıntılı ve farklı alanlarda sunulan bilgilerin, askerî tarih çalışmalarında yeterince kullanılmamış olması ise bu alanda önemli bir kaynağın göz ardı edilmesi anlamına gelecektir.

Bu çalışmada; küçük aksamalar yaşanmış olmakla birlikte, savaş yıllarında dâhi çıkarılmaya devam eden ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın belleği olarak değerlendirilebilecek bir süreli yayının tanıtım/değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirme sonucunda günümüzde Hava Kuvvetleri Dergisi adıyla yayımlanan derginin birçok kez isim değiştirmesine rağmen genel itibarıyla havacılık ve askerî konuların işlendiği, döneme dair önemli olayların, savaşların, gelişmelerin takip edilerek ilgili sayılara yansıtıldığı görülmüştür. Yine Osmanlı Dönemi'nde Osmanlıca (eski Türkçe), Latin harflerinin kabulünden sonra ise günümüz Türkçesi ile yayın hayatına devam eden dergiye ağırlıklı olarak subayların yazı gönderdiği, bazı sayılarda bir yazarın birden fazla eserinin yayımlandığı, bazı dönemlerde dışarıdan sivil şahıslardan da makale kabul edildiği, zaman içerisinde derginin ebadında ve yayım aralığında değişikliklerin yaşandığı, derginin genellikle özel sayılarında farklı makamlar tarafından çıkarılmasının nedenlerinin belli konuların tespit edilerek ortak bir çalışma içerisine girilmesinden kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Derginin Latin harflerine geçtikten sonra yayımlanan sayılarının bazılarında sehven yapıldığı tahmin edilen ve içeriği etkilemeyen tesis tarihi, yayın yılı ve sene bilgilerindeki bir kısım tutarsızlık/hatalar ise bu makale kapsamında düzeltilerek, literatüre katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak Hava Kuvvetleri Dergisi; havacılık alanındaki yeni bilgi ve teknolojilerin Hava Kuvvetleri ailesinin tüm bireyleriyle paylaşılmasına, kurum kültürünün oluşmasına/pekişmesine ve personelin görevi esnasında edindiği kendi kişisel tecrübeler ile sevinç ve hislerini silah arkadaşlarıyla paylaşmasına imkân vermesi açısından

son derece önemli bir görev üstlenmiştir. Hazırlanan bu makale ile yüz yıldan daha fazla bir süredir yayım hayatında olan ve bu haliyle bizler için kıymetli bir emanet konumunda olan Hava Kuvvetleri Dergisi'nin kökenlerine inilmeye, derginin ve dolayısıyla Türk havacılığının sahip olduğu birikim konusunda farkındalık yaratılmasına ve derginin alan yazında hak ettiği yeri almasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Telif Eserler

Akdeniz, Cüneyt. "Polis Mecmuası (1913-1928) Yazılarına Göre Osmanlı Devleti'nde Polis Teşkilatı". *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, 40/69 (2021), 364-401.

Birinci Dünya Harbi Cilt 9, Türk Hava Harekâtı. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1969.

Çelik, Ünal. *Ceride-i Askeriyye Gazetesinin Osmanlı Askerî Modernleşmesindeki Yeri ve 1878-1879 Yıllarındaki Yazıları*. Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2020.

Kansu, Yavuz, Sermet Şensöz, Yılmaz Öztuna, *Havacılık Tarihinde Türkler*, Cilt 1. Ankara: Hava Kuvvetleri Basım ve Neşriyat Müdürlüğü, 1971.

Kaymaklı, Hulûsi. *Havacılık Tarihinde Türkler*, Cilt 2. Ankara: Kültür Ofset, 1997.

Keyüsk, Mazlum, *Türk Havacılık Tarihi 1912-1914*, 1. Kitap. Eskişehir: Uçuş Okulları Basımevi, 1950.

Keyüsk, Mazlum, *Türk Havacılık Tarihi 1917-1918*, 2. Kitap 2. Cilt, Eskişehir: Uçuş Okulları Basımevi, 1951.

Kurter, Ajun. *Türk Hava Kuvvetleri Tarihi*, Cilt 5. Ankara: Hava Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları, 2009.

Kütükoğlu, Mübahat S. *Tarih Araştırmalarında Usûl*. Ankara: TTK Yayınları, 2014.

Öcal, Orhan. "Dergimizin Tarihçesi", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 221 (1967): 1-5.

Sert, Mahmut Sami. *Mecmua-i Fünûn-i Askeriyye Dergisinin Analitik İncelenmesi (1882-1914)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2016.

Tanman, Sıtkı. *Türk Havacılık Tarihi İstiklâl Harbi 1918-1923*, 2. Cilt 2. Kitap. Eskişehir: Hava Basımevi, 1953.

Tunalı, Ayten Can. "Ceride-i Askeriye'nin Tarih Araştırmalarındaki Yeri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*. XXIV/37 (2005): 195-211.

Sürelî Yayınlar

Askerî Hava Dergisi, 153-168 (1949-1952)

Askerî Hava Mecmuası, 8-152 (1924-1948)

Hava Dergisi, 169-184; 189-243 (1953-1956; 1958-1971)

Hava Mecmuası, 185-188 (1957)

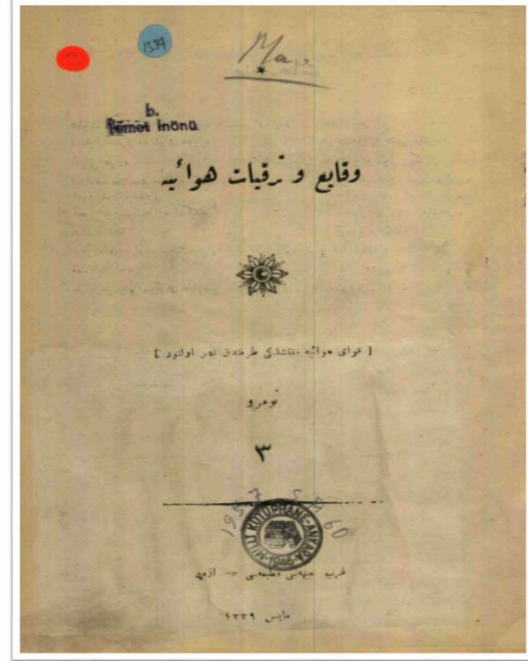
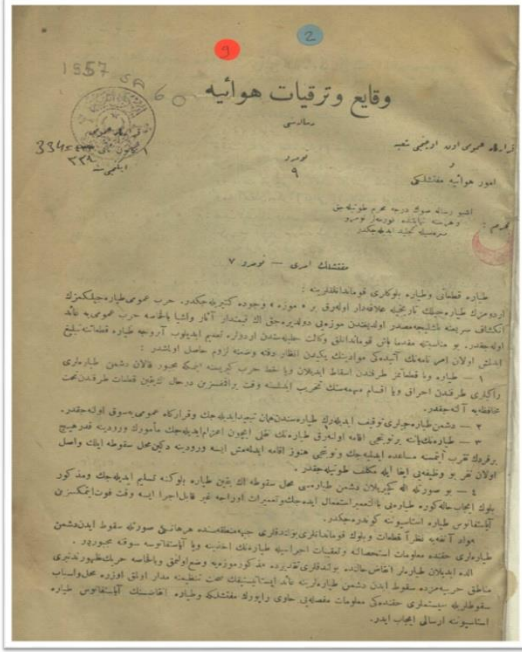
Hava Kuvvetleri Dergisi, 244-391 (1972-2022)

Vakayî ve Terakkiyât-ı Havaiyye Risalesi, 1-17 (1917-1918)

Vakayî ve Terakkiyât-ı Havaiyye Mecmuası, 1-7 (1923-1924)

EKLER

Ek 1. Vakayi ve Terakkiyât-ı Havaiyye 1917 ve 1923 yıllarındaki mevcut ilk sayı kapak sayfaları

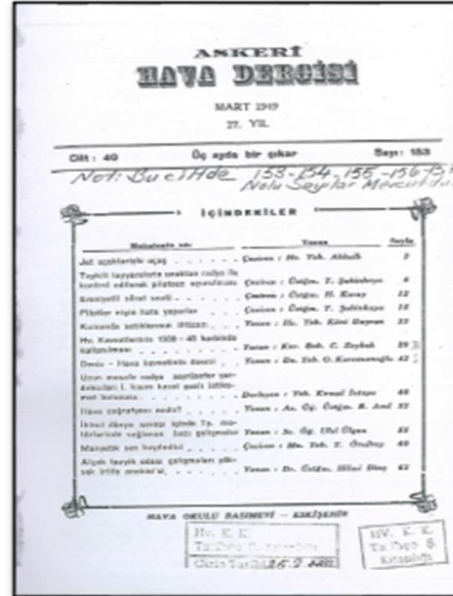
Osmanlı Dönemi'nde yayımlanan Vakâyi ve Terakkiyât-ı Havâiyye Risalesi'nin mevcut ilk sayısı 9'uncu sayıdır (1 Ocak 1918).

Millî Mücadele Dönemi'nde yayımlanan Vakâyi ve Terakkiyât-ı Havâiyye Dergisi'nin mevcut ilk sayısı 3'üncü sayıdır (Mayıs 1923)

Ek 2. Derginin isim değişikliklerini gösterecek şekilde yeni isimleriyle basılan ilk sayılarına ait kapak sayfaları

Askerî Hava Mecmuası (1923)

Askerî Hava Dergisi (1949)

HAVA DERGİSİ
ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR

CİLT : 44 • SAYI : 169 • YIL : 91 • MART 1953

İÇİNDEKİLER

Sıra No.	Konunun adı	Yazan veya çeviren	Sayfa No.
1	Ön Söz		1
2	Devletlerarası hava hukukuna toplu bir bakış	Doçent Saha L. Meray	2
3	Çanakkale	Muallim Anıl	5
4	Tarih ve Dünya görüşü	Prof. Dr. Vasıf Akadon	7
5	Atış destek koordinasyonu	Kur. Yü. Haydar Sokan	9
6	Karargâh teşkilât esas prensip ve teklifi	Hv. Kur. Yü. Könd Yano	10
7	Uçuş emniyeti bakımından pilotlara meteorolojik tavsiyeler ve pratik bilgiler	Hv. Müh. Bşk. Mürşat Uslal	19
8	Silâhli kuvvetlerde muvazene	Hv. Kur. Bşk. Nuhî Çayır	25
9	Normalite kavramı	Yük.Müh. Bşk. Salâhattin Paşaoğlu	31
10	Jet motorları hususunda umumî bir hasbîhal (Kısa tarihçesiyle)	Yük. Müh. Bşk. Halik Ak	35
11	Savaşın ihbar - İnzam, adresiz ve isim sızışmaları yanlız ihbar makûmlarının bulukü değeri	Az. Ad. Yarı. Hâmet Kapanoğlu	44
12	Camîyat nedir bekliyor	Muallim Anıl	48
13	Hv. Hrp. Ok.		49
14	Disiplin güçü ve hava güçü	Hv. Yü. Cemal Kafaloğlu	57
15	3. Av pilotu	Naci Kenter	62
16	Taktik hava kuvvetlerinin sevk ve idaresi - Tamsa ve Kent	Fânet Akıncı	65
17	Kaçma ve kaçınma	Kd. Bvcs. Nâmet Sarıoğlu	76
18	44. Cilde bağlarıkem		79
19	Karışık		80
20	Havaçlık dünyasından haberler		81

Hava Dergisi
(1953)

Hava Mecmuası
(1959)

HAVA DERGİSİ
ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR

İDARE VE YAZI İŞLERİ :
T. C. M. M. V. Hv. K. K. Merkez Grup Başkanlığı

BASIM İŞLERİ :
ESKİŞEHİR HAVA BASIMEVİ

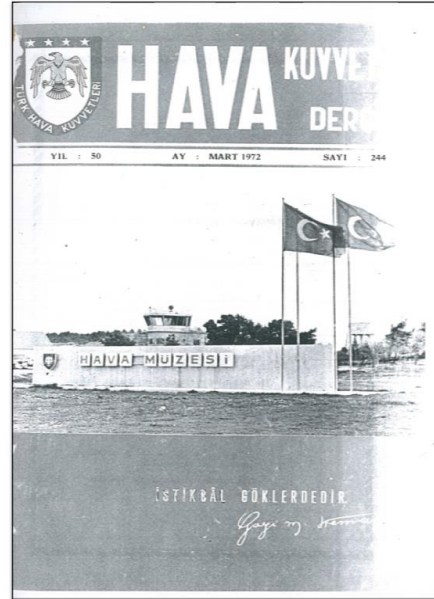
YIL : 96 MART, 1958 SAYI : 189

İÇİNDEKİLER

Makalenin adı	Tercüme eden veya yazan	Sayfa
1 - Fokkerin Milli bayramında Elazığ'da İnkâzlar		3
Mirza tarafından yapılan konuşma	Özgenç	3
3 - Sematikleri (Şiir)	Fâik Ökteç	6
3 - Özlendi adları	Bvcs. Akmet Demirel	6
4 - Paris Havaforumunda konuşma beyanları	Yük. Komut. Tanrıoğlu	7
5 - Halkın hava kuvvetleri	Kd. Bvcs. Mustafa Özyiğit	11
6 - Cevaplar bilgi ve haberleri nasıl elde ederler ve nasıl ulaştırılır?	Kd. Bvcs. Nâmet Sarıoğlu	15-19
7 - Süperavak (Gen. Hattı) av uçakları	Yü. Tm. Sadat Sarıoğlu	25
8 - Okunaklılık yarışmaları	Yü. Tm. Sadi Kalkan	28
9 - Astronatik bilgiler - Güneş radyasyonu termal elektronik uçuş ve yer cihazlarına tesiri	Tarık Sangar	33
10 - Havadan ibret (Şiir)	Cafer Birci	33
11 - Uykü (Fantezi roman)	Remzi Tığit	34
12 - Acaba kim (Hikâye)	Yü. Nâmet Sarıoğlu	35
13 - Amerika Birleşik Devletleri Silâhli Kuvvetlerindeki Gelişmeler	Yü. Kaya Nur Altınca	38
14 - Personel idaresi ve personel	Bvcs. Akmet Demirel	47
15 - Personel idaresi ve personel	Bşk. Burhan Özkök	50
16 - Askerî hava nakliyeciliği	Emekli Kur. Yü. Ö. Halik Akadon	53
17 - İnkâzlar havacılık emniyetinde mübahemede edilmeyen bilgiler	Tarık Sangar	57
18 - Yeni sokak (Roman)	İkbal D-Ş	60

Dergi içindekiler resmî değildir, fikirler imza sahiplerindedir.

Hava Dergisi
(1958)

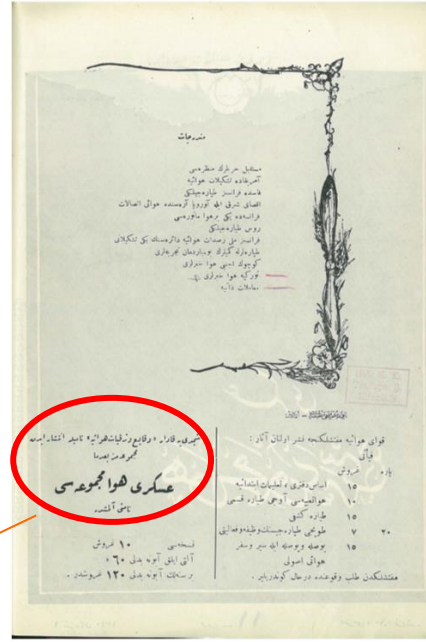

Hava Kuvvetleri Dergisi
(1972)

Ek 3. 11'inci sayının kapak sayfası ve iç kapağı

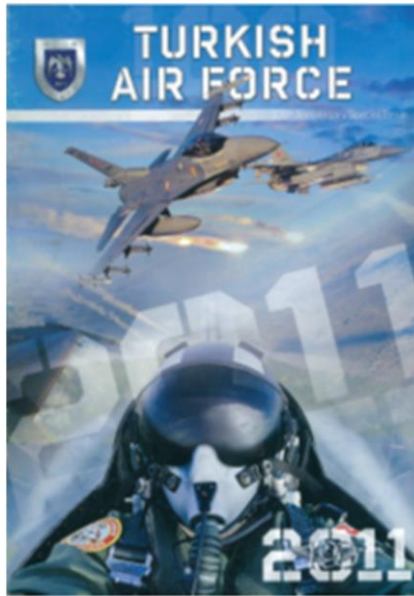

Askerî Hava Mecmuası'nın 11'inci Sayısı (1923)

Askerî Hava Mecmuası'nın 11'inci Sayısı iç kapağı

Şimdiye kadar Vakâyi ve Terakkiyât-ı Havâiyye namıyla intişar eden mecmuamız ba'dema Askerî Hava Mecmuası namını almıştır.

100'üncü Yıl Özel Sayısı (2011)

(İngilizce)